

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2023-08-57-64

ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ АКТОМ, НА ПІДСТАВІ СТ. 1175 ЦК УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Гавриленко О.О.,

аспірант юридичного факультету Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113,
e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3906-8614>

Француз-Яковець Т.А.,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9138-5385>

COMPENSATION FOR DAMAGE, CAUSED BY AN UNCONSTITUTIONAL REGULATORY AND LEGAL ACT, ON THE BASIS OF ART. 1175 OF CIVIL CODE OF UKRAINE: ANALYSIS OF COURT PRACTICE

Havrylenko O.O.,

PhD student, "KROK" University
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113,
e-mail: HavrylenkoOO@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3906-8614>

Frantsuz-Yakovets T.A.,

Doctor of Laws, Professor, Professor of Department of State and Legal Disciplines, "KROK" University,
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113,
e-mail: tafrantsuzya@krok.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-9138-5385>

Анотація. У даній науковій статті зосереджено увагу на питанні можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним. Здійснено спробу проаналізувати сформовану на сьогоднішній день національну судову практику щодо питання можливості застосування ст. 1175 ЦК України у таких випадках. Визначено, що в судовій практиці немає єдиного підходу щодо даного питання: є суди, які на підставі ст. 1175 ЦК України задовольняють позови про відшкодування шкоди, завданої внаслідок неконституційності нормативно-правового акту, та є такі, які в подібних судових справах у задоволенні позовів про відшкодування шкоди на підставі норми вищевказаної статті відмовляють. Здійснено спробу проаналізувати аргументацію як судів, що приймають рішення про задоволення позовних вимог та призначають відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, на підставі ст. 1175 ЦК України, так і аргументацію судів, що відмовляють в задоволенні таких позовів. Також здійснено спробу проаналізувати деякі позиції науковців-юристів щодо питання можливості поширення наслідків ст. 1175 ЦК України на правовідносини, які виникають внаслідок завдання шкоди нормативно-правовим актом, який було визнано неконституційним. Встановлено, що в науковому колі юристів-науковців також немає одностайності у цьому питанні: є як прихильники такого підходу, так і противники. Варто відмітити, що аргументація як науковців, що є прихильниками ідеї можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, так і науковців, що є противниками такої ідеї, частково є подібною до аргументації, яку використовують суди, які застосовують ст. 1175 ЦК України в таких справах, та які відмовляють в такому застосуванні, відповідно.

Ключові слова: цивільна відповідальність, відшкодування шкоди, неконституційний нормативно-правовий акт, неконституційність, нормотворчість.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 13.

Abstract. This scientific article focuses on the issue of the possibility of applying Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine as a basis for compensation for damage, caused to a person as a result of recognition of a normative legal act as unconstitutional. An attempt was made to analyze the currently formed national judicial practice, regarding the possibility of applying Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine in such cases. It was determined that there is no single approach to this issue in judicial practice: there are courts that, on the basis of Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine satisfy claims for compensation for damage, caused as a result of the unconstitutionality of a normative legal act, and there are those who, in similar court cases, refuse to satisfy claims for compensation for damage on the basis of the norm of the above-mentioned article. An attempt was made to analyze the reasoning of the courts, which make decisions on the satisfaction of claims and assign compensation for damage, caused as a result of recognizing a normative legal act as unconstitutional, on the basis of Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine, as well as the arguments of courts that refuse to grant such claims. Also, an attempt was made to analyze some positions of legal scholars on the issue of the possibility of spreading the consequences of Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine on legal relations that arise as a result of causing damage by a normative legal act that was recognized as unconstitutional. It was defined that there is no unanimity on this issue in the scientific environment of lawyers-scientists: there are both supporters of this approach and opponents. It is worth noting, that the argumentation of scientists who are supporters of the idea of the possibility of applying Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine as a basis for compensation for damage caused as a result of the recognition of a normative legal act as unconstitutional, as well as scientists who are opponents of such an idea, is partially similar to the argumentation used by courts that apply Art. 1175 of the Civil Code of Ukraine in such cases, and which refuse such application, respectively.

Keywords: Civil liability, compensation of damage, unconstitutional legal act, unconstitutionality, rulemaking.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, ref.:13.

Постановка проблеми. Реалізуючи свої повноваження для досягнення загальносуспільних цілей, органи державної влади та місцевого самоврядування приймають в межах своєї компетенції різного роду нормативно-правові акти. Прийняття нормативно-правових актів є виключним правом таких органів та їх посадових чи службових осіб і покладає на зазначених суб'єктів додаткову відповідальність, оскільки при прийнятті нормативно-правового акту органи влади та їх посадові особи мають, зокрема, забезпечити законність прийняття нормативно-правового акту, його відповідність правам та свободам людини і громадянина, відповідність іншим нормативно-правовим актам, які мають вищу юридичну силу та були прийняті раніше, а також виконати низку інших умов, визначених законодавством.

На жаль, на практиці трапляються ситуації, коли нормативно-правовий акт приймається без додержання вимог, визначених законодавством, і за результатами

судового розгляду скасовується або втрачає свою чинність. Зокрема, однією з основних причин втрати чинності нормативно-правовим актом є те, що він не відповідає положенням Конституції України, тобто є неконституційним.

Прийняття та дія такого нормативно-правового акту може завдавати шкоди фізичним чи юридичним особам, і така шкода має бути відшкодована. Більшість норм, які регулюють підстави відшкодування фізичній або юридичній особі шкоди, завданої органами влади відповідного рівня або їх посадовими чи службовими особами, визначені в Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), серед яких є ст. 1175, що визначає підставу відшкодування шкоди, завдану органами влади або їх посадовими чи службовими особами у сфері нормотворчої діяльності [1]. Хоча дана норма визначає, що відшкодуванню підлягає шкода, завдана прийняттям нормативно-правового акту, який було визнано незаконним та скасовано, на неї також часто посилаються позивачі у справах про відшкодування шкоди, яку

завдано актом, який було визнано неконституційним, і на сьогоднішній день вже сформувалася певна судова практика щодо можливості застосування ст. 1175 ЦК України у таких випадках.

Зважаючи на важливість функціонування в системі інструментів захисту прав людини правового інституту відшкодування шкоди загалом та такого його різновиду як відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, органами місцевого самоврядування або їх посадовими чи службовими особами зокрема, варто зробити спробу проаналізувати судову практику щодо можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої неконституційним правовим актом, та визначити, які позиції судів існують з приводу цього питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним завжди знаходилося в центрі уваги науковців-юристів та громадянського суспільства. Зокрема, дане питання досліджували Терлецький Д. С., Барабаш Ю. Г., Афанасьєва М. В., Берестова І. Е та інші.

Формулювання цілей статті. Метою даної наукової статті є спроба проаналізувати сформовану на сьогоднішній день судову практику у справах про відшкодування шкоди, завданої нормативно-правовим актом, який було визнано неконституційним, на предмет можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування такої шкоди, визначити деякі аргументи судів, які зазначають, що у випадках завдання шкоди неконституційним нормативно-правовим актом ст. 1175 ЦК України може бути застосована та тих хто зазначає, що норма зазначеної статті в таких випадках не може бути застосована.

Виклад основного матеріалу. Конституція України чітко закріплює відповідальність держави та органів місцевого самоврядування за шкоду,

спричинену особі при здійсненні ними своєї діяльності, зокрема, і за шкоду спричинену прийняттям нормативно-правового акту, який було визнано неконституційним (ч. 3 ст. 152) [2]. Більш деталізовані положення щодо підстав притягнення публічних суб'єктів до відповідальності за спричинену шкоду знайшли своє відображення в нормах ЦК України (ст. 1173-1176), серед яких, в контексті притягнення публічних суб'єктів за шкоду, завдану актом, який було визнано неконституційним, норма ч. 3 ст. 152 Конституції України найбільше пов'язана з положеннями ст. 1175 ЦК України, оскільки вона визначає відповідальність публічних суб'єктів за шкоду, завдану у сфері нормотворчої діяльності. Проте, незважаючи на те, що за змістом дані норми пов'язані, ст. 1175 ЦК України вказує, що відшкодуванню підлягає шкода, яка була завдана нормативно-правовим актом, який було визнано незаконним та скасовано, і не містить згадку про нормативно-правові акти, які було визнано неконституційними.

На сьогоднішній день в Україні немає єдиної судової практики щодо питання можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої неконституційним правовим актом. Так, деякі суди, розглядаючи справи про відшкодування такої шкоди, вказують, що ст. 1175 ЦК України не можна застосовувати у випадку завдання особі шкоди прийняттям нормативно-правового акту, який було визнано неконституційним.

Зокрема, рішенням Деснянського районного суду міста Чернігова від 27.06.2012 року у справі № 2/2506/1017/12 суд відмовив у задоволенні позову до Держави Україна в особі Управління Пенсійного фонду України в Чернігівському районі про відшкодування матеріальної шкоди, яка була завдана особі законодавчим актом, що визнаний неконституційним, вказавши на помилковість посилання на ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування такої шкоди [3]. Свою позицію суд аргументував тим, що

норма зазначеної статті підлягає застосуванню лише у випадках, коли нормативно-правовий акт органу державної влади або органу місцевого самоврядування було визнано незаконним та скасовано, і що у випадках, коли закони або інші нормативно-правові акти чи їх положення визнаються неконституційними та у зв'язку з цим втрачають чинність, норма ст. 1175 ЦК України застосуванню не підлягає [3]. Подібним до вищезазначеного рішення суду є рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 05.06.2023 року у справі № 761/13492/22 [4]. Даним рішенням суд відмовив у позові про відшкодування на підставі ст. 1175 ЦК України матеріальної шкоди, завданої законом, який в подальшому було визнано неконституційним, аргументувавши свою позицію тим, що норма зазначеної статті не поширюється на правовідносини щодо відшкодування шкоди, завданої визнанням нормативно-правового акту неконституційним, так само як і в рішенні, що було розглянуто вище, і додатково зазначивши, що суд не вбачає необхідності застосування в цій справі аналогії закону чи аналогії права, оскільки відповідальність передбачена ст. 1175 ЦК України не є аналогічною відповідальності передбаченої ч. 3 ст. 152 Конституції України [4].

Тобто, проаналізувавши аргументацію судів, можна побачити, що в даних випадках відмова у задоволенні позовів про відшкодування шкоди зумовлена тим, що ст. 1175 ЦК України не передбачає відшкодування шкоди, завданої визнанням нормативно-правового акту неконституційним, і відповідно не може бути застосована до правовідносин з відшкодування такої шкоди. Подібні позиції судів також можна побачити і в інших рішеннях: рішення Печерського районного суду міста Києва від 13.03.2012 року у справі № 2-181/12, рішення Октябрського районного суду міста Полтави від 03.06.2020 року у справі № 554/6525/19 [5; 6].

На противагу позиції судів, які вказують на неможливість застосування

ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, в національній судовій практиці є низка рішень, якими позови про відшкодування такої шкоди на підставі ст. 1175 ЦК України задовольняються. Так, рішенням Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 05.12.2018 року у справі № 683/2660/18 вимоги позивача про відшкодування матеріальної шкоди, завданої визнанням нормативно-правового акту неконституційним, були задоволені, зокрема, на підставі ст. 1175 ЦК України [7]. Свою позицію суд аргументував тим, що неконституційність закону є підставою застосування до держави, Автономної Республіки Крим та органу місцевого самоврядування наслідків, визначених ст. 1175 ЦК України, оскільки регламентована нормою даної статті цивільно-правова відповідальність у вигляді відшкодування шкоди, заподіяної прийняттям нормативно-правових актів, визнаних незаконними, стосується також і випадків визнання законів неконституційними [7]. Подібну позицію також можна побачити в постанові Чернівецького апеляційного суду від 11.12.2018 року у справі № 727/4607/18, якою було підтримано рішення суду першої інстанції про задоволення позову щодо відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок визнання закону неконституційним [8]. В даній постанові суд також зазначив, що доводи апеляційної скарги відповідача по цій справі про те, що положення ст. 1175 ЦК України підлягає застосуванню лише у випадку, коли нормативно-правовий акт органу державної влади визнається незаконним і скасовується, є безпідставними і як аргумент на підтримку своєї позиції вказав на те, що відсутність норми матеріального права, яка регулює порядок відшкодування шкоди, заподіяної актом, який було визнано неконституційним, дає підстави застосувати аналогію закону, а у разі відсутності подібної правової норми – аналогію права [8].

Проаналізувавши вищенаведені рішення суду першої інстанції та постанову суду другої інстанції, можна зробити висновок, що у випадку завдання шкоди, завданої внаслідок неконституційності нормативно-правового акту, така шкода може бути відшкодована на підставі ст. 1175 ЦК України, яка хоча прямо і не передбачає відповідальність публічних за таку шкоду, проте регулює подібні за своїм змістом правовідносини. Тобто, застосовується аналогія закону, про що прямо зазначено в постанові суду другої інстанції, яке було згадано вище.

Варто відмітити, що такі позиції зустрічаються також і в інших рішеннях та постановках судів: наприклад, рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 19.09.2018 року у справі № 682/1641/18, постанова Запорізького апеляційного суду від 16.05.2019 року у справі № 335/13280/18, постанова апеляційного суду Хмельницької області від 27.09.2018 року у справі № 686/6719/18 [9; 10; 11].

Таким чином, на сьогоднішній день в національній судовій практиці немає єдиного підходу щодо визначення того, чи може бути норма ст. 1175 ЦК України підставою для відшкодування особі шкоди, яка була завдана внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним.

Варто відмітити, що в науковому колі юристів також існують різні погляди на питання можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним.

Так, Терлецький Д. С., досліджуючи питання відшкодування шкоди, завданої актами та діями, що визнані неконституційними, зазначає, що, незважаючи на факт відсутності на сьогоднішній день закону, який би визначав порядок відшкодування шкоди, завданої неконституційністю закону, відшкодування такої шкоди можливе на підставі ст. 1175 ЦК України згідно з аналогією закону, з огляду на неприпустимість відмови у розгляді справи з мотивів відсутності,

нечіткості або суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини [12, с. 301-302]. Тобто, проаналізувавши дану тезу науковця, можна зробити висновок, що науковець підтримує можливість застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої особі неконституційністю нормативно-правового акту, з огляду на відсутність законодавчого акту, який би регулював порядок відшкодування такого виду шкоди.

На протигагу такій позиції, в колі юристів існує також інша думка. Так, Барабаш Ю. Г., досліджуючи питання захисту прав осіб та принцип юридичної визначеності в контексті функціонування інституту конституційної скарги, зазначає, що на сьогоднішній день, з огляду на відсутність законодавчого акту, який би визначав порядок відшкодування шкоди, завданої неконституційними актами або діями, багато судів першої та другої інстанцій активно застосовують принцип аналогії закону щодо інституту відшкодування шкоди, передбаченого ст. 152 Конституції України, і призначають в таких ситуаціях потерпілим особам відшкодування на підставі ст. 1175 ЦК України [13, с. 56]. На думку науковця такий підхід є неправильним, оскільки ст. 1175 ЦК України передбачає відшкодування шкоди за нормативно-правовий акт, який безпосередньо завдав шкоди фізичній або юридичній особі, а визнання нормативно-правового акту неконституційним здійснюється Конституційним Судом України без встановлення факту або здійснення оцінки завдання шкоди окремій особі [13, с. 56-57]. Окремо Барабаш Ю. Г. вказує, що попри схожість норм, передбачених ч. 3 ст. 152 та ст. 56 (про відшкодування шкоди, завданої незаконними актами та діями органів державної влади, органів місцевого самоврядування або їх посадових чи службових осіб) Конституції України, в зазначених статтях йде мова про різні інститути права, що мають відмінну один від одного юридичну природу, а тому науковець ставить питання, чому

саме на підставі норм, що стосуються відшкодування шкоди, завданої незаконними діями або актами, судами вираховувалася сума відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання акту неконституційним [13, с. 57].

Проаналізувавши вищенаведені тези науковця, можна зробити висновок, що він не підтримує ідею можливості застосування норми ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, і як один із аргументів, зокрема, наводить той факт, що, приймаючи рішення про визнання акту неконституційним, Конституційний Суд України не визначає шкоду, яка була завдана таким визнанням будь-якій фізичній або юридичній особі. Погоджуючись з науковцем в частині того, що, дійсно, Конституційний Суд України при розгляді справи щодо відповідності певного акту положенням Конституції України не дає оцінку щодо шкоди та збитків, завданих конкретній особі, хотіли б, в свою чергу, відмітити, що питання визначення розміру завданої потерпілій особі шкоди, вирішується судом, який розглядає конкретну справу про відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, враховуючи при цьому всі обставини справи. Саме тому, на нашу думку, аргумент науковця в частині неправильності застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, з огляду на відсутність визначення в рішенні Конституційного Суду України у справі про конституційність акту факту наявності шкоди та її розміру для окремого громадянина є не зовсім правильним.

Висновки. Підводячи підсумок хотілося б відмітити, що на сьогоднішній день як в судовій практиці, так і в науковому колі серед юристів немає єдиного підходу щодо вирішення питання можливості застосування ст. 1175 ЦК України як

підстави відшкодування шкоди, завданої особі внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним.

В судовій практиці суди, які відмовляють в задоволенні позовів щодо відшкодування шкоди, завданої неконституційним нормативно-правовим актом, на підставі ст. 1175 ЦК України одним із аргументів зазначають той факт, що положення ст. 1175 ЦК України стосується лише випадків завдання шкоди нормативно-правовим актом, який було визнано незаконним та скасовано, і що, оскільки в даній статті немає згадки про шкоду, завдану внаслідок неконституційності нормативно-правового акту, вона не поширює свою дію на відносини, що виникають в результаті завдання такої шкоди. В свою чергу, суди, які на підставі ст. 1175 ЦК України задовольняють позови про відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, приймаючи такі рішення, використовують аналогію закону і аргументують свою позицію тим, що відсутність законодавчого акту, який би визначав порядок відшкодування такої шкоди, дозволяє до правовідносин, що виникають внаслідок її завдання, застосовувати положення ст. 1175 ЦК України через подібність до правовідносин, які регулює зазначена норма.

Проаналізувавши деякі аргументи науковців-юристів щодо ідеї можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, можемо зазначити, що серед деяких прихильників такої ідеї основним аргументом також є факт відсутності законодавчого акту, що регулює питання відшкодування такого виду шкоди, що створює можливість для застосування ст. 1175 ЦК України за аналогією закону. Деякі ж противники зазначеної ідеї, в свою чергу, не вважають виправданим застосування ст. 1175 ЦК України у випадках завдання шкоди неконституційністю нормативно-правового акту за аналогією закону,

зокрема, через те, що на їх думку відносини, які регулюються ст. 1175 ЦК України мають іншу юридичну природу, ніж відносини, що виникають внаслідок завдання такої шкоди.

Спробувавши проаналізувати наявну судову практику та позиції науковців-юристів щодо питання можливості застосування ст. 1175 ЦК України як підстави відшкодування шкоди, завданої внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним, ми вважаємо правильним долучитися до позиції щодо підтримки можливості застосування у таких випадках ст. 1175 ЦК України за аналогією закону, з огляду на головну мету здійснення відшкодування шкоди: відновлення прав особи, які були порушені в результаті діяльності публічних суб'єктів. Як нами було зазначено на початку статті, нормотворча діяльність публічних суб'єктів є виключним правом таких суб'єктів і покладає на них додаткову

відповідальність. Саме тому у разі порушення прав людини та громадянина при здійсненні даного виду діяльності права мають бути якнайшвидше відновлені, а шкода відшкодована, незалежно від того, через що саме було завдано шкоду. У разі ж відсутності відповідного законодавчого акту, який би визначав підстави та механізм відшкодування певного виду шкоди, має бути застосований інший спосіб відновити порушені права потерпілої особи. У випадку завдання шкоди внаслідок визнання нормативно-правового акту неконституційним ми підтримуємо думку, що таким способом є застосування ст. 1175 ЦК України за аналогією закону, тобто поширення дії даної норми на відносини, які виникають в результаті завдання такого виду шкоди. Такий підхід, на нашу думку, відповідатиме та утверджуватиме проголошені Конституцією України принципи верховенства права та правової держави.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.07.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.07.2023).
3. Рішення Деснянського районного суду міста Чернігова від 27 червня 2012 р., судова справа № 2/2506/1017/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/25095054> (дата звернення: 02.07.2023).
4. Рішення Шевченківського районного суду міста Києва від 05 червня 2023 р., судова справа № 761/13492/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111373476> (дата звернення: 02.07.2023).
5. Рішення Печерського районного суду міста Києва від 13 березня 2012 р., судова справа № 2-181/12. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22089287> (дата звернення: 02.07.2023).
6. Рішення Октябрського районного суду міста Полтави від 03 червня 2023 р., судова справа № 554/6525/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89900421> (дата звернення: 02.07.2023).
7. Рішення Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 05 грудня 2018 р., судова справа № 683/2660/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78463198> (дата звернення: 02.07.2023).
8. Постанова Чернівецького апеляційного суду від 11 грудня 2018 р., судова справа № 727/4607/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78482352> (дата звернення: 26.06.2023).
9. Рішення Славутського міськрайонного суду Хмельницької області від 19 вересня 2018 р., судова справа № 682/1641/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76562304> (дата звернення: 27.06.2023).
10. Постанова Запорізького апеляційного суду від 16 травня 2019 р., судова справа № 335/13280/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81781981> (дата звернення: 27.06.2023).
11. Постанова апеляційного суду Хмельницької області від 27 вересня 2018 р., судова справа № 686/6719/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76794696> (дата звернення: 26.06.2023).
12. Терлецький Д. С. Відшкодування шкоди, завданої актами і діями, що визнані неконституційними: аналіз правозастосування. Правове життя сучасної України: у 2 т.: матер. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: ВД «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 300-303. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/21063?show=full> (дата звернення: 30.06.2023).
13. Барабаш Ю. Г. «Засіб захисту права vs юридична визначеність» як дилема вітчизняної офіційної конституційної доктрини в контексті функціонування інституту індивідуальної скарги. Український часопис конституційного права. Часопис 4/2020 (17). 2020. С. 47-60. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2020-4/pdfs/2-yurii-barabash-zasib-zakhystu-prav-yurydychna-vyznachenist-yak-dylema-vitchyznanoi-ofitsiinoi.pdf> (дата звернення: 02.07.2023).

References:

1. *Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (accessed: 02.07.2023).
2. *Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated June 28, 1996 No. 254k/96-BP*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (accessed: 02.07.2023).
3. *Decision of Desnianskyi District Court of the city of Chernihiv dated June 27, 2012, court case No. 2/2506/1017/12*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/25095054> (accessed: 02.07.2023).
4. *Decision of Shevchenkivskyi District Court of the city of Kyiv dated June 5, 2023, court case No. 761/13492/22*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111373476> (accessed: 02.07.2023).
5. *Decision of the Pecherskyi District Court of the city of Kyiv dated March 13, 2012, court case No. 2-181/12*. Available at: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/22089287> (accessed: 02.07.2023).
6. *Decision of the October District Court of the city of Poltava dated June 3, 2023, court case No. 554/6525/19*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89900421> (accessed: 02.07.2023).
7. *Decision of the Starokostiantyniv District Court of Khmelnytskyi region dated December 5, 2018, court case No. 683/2660/18*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78463198> (accessed: 02.07.2023).
8. *Resolution of Chernivtsi Court of Appeal dated December 11, 2018, court case No. 727/4607/18*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78482352> (accessed: 26.06.2023).
9. *Decision of Slavuta City District Court of Khmelnytskyi region dated September 19, 2018, court case No. 682/1641/18*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76562304> (accessed: 27.06.2023).
10. *Resolution of Zaporizhzhia Court of Appeal dated May 16, 2019, court case No. 335/13280/18*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81781981> (accessed: 27.06.2023).
11. *Resolution of the Court of Appeal of Khmelnytskyi region dated September 27, 2018, court case No. 686/6719/18*. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76794696> (accessed: 26.06.2023).
12. Terletskyi D. S. *Compensation for damage caused by acts and actions recognized as unconstitutional: analysis of law enforcement. Legal life of modern Ukraine: in 2 volumes: Material of scientific and practical conference (Odesa, May 17, 2019) / resp. ed. H. O. Ulianova. Odesa: Editorial House "Helvetyka", 2019. Vol. 1. pp. 300-303*. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/21063?show=full> (accessed: 30.06.2023).
13. Barabash Yu. H. *"Means of legal protection vs legal certainty" as a dilemma of the domestic official constitutional doctrine in the context of the functioning of the institution of individual complaint. Ukrainian Journal of Constitutional Law. Magazine 4/2020 (17). 2020. P. 47-60*. Available at: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2020-4/pdfs/2-yurii-barabash-zasib-zakhystu-prav-yurydychna-vyznachenist-yak-dylema-vitchyznianoi-ofitsiinoi.pdf> (accessed: 02.07.2023).

Стаття надійшла до друку 07.07.2023 року